

Hvalens vrede

Stig Dalagers anmeldelse af Nathaniel Philbrick: *I havets hjerte – Tragedien om hvalfangerskibet Essex*, oversat af Jytte Kohlschen

Weekendavisen, 31. august 2001

For alle, der ligesom i sin tid Tom Kristensen, har en ubændig længsel efter ”skibskatastrofer og død” og i øvrigt er trætte af tidens mediebarne syntetiske robinson-historier, er en nyligt udkommen bog med titlen *I havets hjerte – Tragedien om hvalfangerskibet Essex* et bekendtskab værd. Den 20. november 1820 skete det indtil da utænkelige: på Offshore Ground i Stillehavet, tusinder af sømil fra Galapagosøerne, blev det tremastede hvalskib *Essex*, hjemmehørende i Nantucket’s hvalfangerkoloni, vædret og sænket af en enorm kaskelothval.

Han-kaskelothvalen – eller som man dengang sagde med en henvisning til dens dyrebare olie: spermacethvalen – var tilsyneladende blevet tirret af *Essex*-hvalfangerbådenes gentagne overfald på flokken af hun-hvaler og foretog derefter et vellykket angreb på en mulig rival, selve hovedskibet, der var fire gange tungere end den selv.

Det eneste, der i dag helt bogstaveligt er tilbage af hvalskibet *Essex* er en medtaget skibskiste på ti gange tyve tommer, der nogen tid efter blev fundet i nærheden af vraget og et flosset stykke snor, en såkaldt hyssing, som en af skibets bådstyrere flettede sammen, mens han ligesom skibets øvrige 20 mands besætning over en periode på 93 dage forsøgte at bjerge sit liv og redde sig ind på Sydamerikas vestkyst.

Om disse 93 helvedesdage for besætningen i rum sø, der opviste alt fra indbyrdes hjælpsomhed, håb, gudfrygtighed, dårligt lederskab, eminent sømandskab til afsind og kannibalisme, handler den amerikanske historiker Nathaniel Philbricks både velskrevne og veldokumenterede bog. Men da både Edgar Allan Poe og ikke mindst Herman Melville med sin roman *Moby Dick* (1851) på hver sin måde har taget afsæt i den samme begivenhed og historie, og da amerikanske skolebørn langt ind i det sidste århundrede havde den som fast pensum i historieundervisningen, handler historien nok så meget også om, hvordan den er blevet fortolket, mytologiseret og (mis-)brugt.

Hovedpersonerne i Philbricks udlægning af skibskatastrofen er *Essex*’s 28-årige kaptajn George Pollard og den 22-årige førstestyrmand Owen Chase, den første svag, eftergivende, men med en lydhørhed over for mandskabets behov, den anden handlekraftig, autoritær, men med en evne til menneskeligt at vokse under den månedlange overlevelseseaktion i Stillehavets havøde.

På trods af deres unge alder er de begge fuldbefarne sømænd og navigatører, og da de som anførere af de to af tre lette, hurtiggående hvalbåde sætter ud fra vraget for at nå Sydamerikas kyst, klarer de navigationen med sekstant og kompas og ved at tage bestik af forholdene. Begrænset proviant, små vandreservoirer, mangelfulde søkort, angst for kannibalisme på de nærmeste vestligt beliggende øer (Tahiti eksempelvis) og et deraf følgende meningsløst valg af en ”omvej” sydpå og senere østover på flere tusinde sømil ind mod det sydamerikanske fastland gør sejladsen til et oceanisk og menneskeligt mareridt for alle de deltagende.

I håb om at redde deres eget skind står tre af de afkræftede og dehydrerede 21

mænd frivilligt af på en koralø undervejs, hvor det er lykkedes at finde en svag ferskvandskilde, men hvor fødemulighederne hurtigt bliver udtømt for den samlede besætning. De øvrige fortsætter den farefulde sejlads under brat skiftende betingelser: storme med tårnhøje bølger og blikstille, vindløst havterræn, hvor solen brænder i sårene på deres saltoverskyllede hud. Efterhånden som ugerne går og de i forvejen stærkt rationerede beskøjter og drikkevandet forudsigeligt må rationeres en tak mere, omkommer de i forvejen mindst velnærede – de afroamerikanske matroser, der er blevet udstyret med den svageste båd. Mens kvæker-sømændene fra Nantucket, som holder sammen i deres både og i Pollard og Chase har de mest søkyndige ledere, stadig krampagtigt holder sig i live. Da de tre både under en natlig storm taber kending af hinanden, og man er nået ind i det ønskede bælte (omkring 35. breddegrad) med skiftende og tilfældige passatvinde, begynder de knogleagtigt udhungrede mænd i de tre både som ved en fælles beslutning at fortære deres døde og til sidst at trække lod om, hvem der skal dø, for at andre kan overleve (en ikke helt ukendt praksis blandt sømænd ved andre af tidsalderens forlis).

Kulminationen på det indbyrdes barbari opstår, da kaptajn Pollard af simpel hunger og efter først at have tilbudt mandskabet sit eget liv fortærer kødet af sin egen fætter, den 15-årige matros Owen Coffin, der er på jomfru-rejse med *Essex*. Dermed overtrådte han det ultimative tabu: gastronomisk incest. Efter at det med forbavsende nøjagtighed er lykkedes for både Chase og Pollard at navigere deres både over en havstrækning på 4.000 kilometer, bliver de begge samt tre øvrige besætningsmedlemmer fundet drivende i deres både ud for Chiles kyst i en

halvdød, halvt vanvittig tilstand. Mændene er ikke meget andet end skeletter, og de suger stadig på knoglerne af deres dødekammerater, som de nødtigt vil skilles fra.

Som den tragiske historie fremlægges af den nøgterne Philbrick har den mange facetter og en uundgåelig stor symbolværdi på linje med en anden af samtidens berømte psykomarineridtsagtige maritime hændelser, passagerskibet *Medusa*s forlis (1816), skildret i dobbelt forstand malende af Théodore Géricault. På Géricaults dunkelt-romantiske maleri ser man de forliste nøgne menneskekroppe på en sammentømret flåde i en blanding af druknetilstand, kamp om overlevelse og spejden efter lyset i den fjerne horisont. Oprindeligt var 150 passagerer af kaptajn og officerer blevet efterladt på en flåde, men voldsomme slagsmål brød ud, og to uger senere var kun 15 mennesker i live. Denne katastrofe blev et lærestykke i nødvendigheden af disciplin i en overlevelsessituation.

Og på trods af den sluttelige udskridning til kannibalisme handler tragedien om hvalfangerskibet *Essex* netop også om, at det et godt stykke af den tornede vej lykkedes for besætningen at opretholde et fællesskab og en disciplin, der forhindrede de værste udskridninger. Fritelsen, som Edgar Allan Poe på sin egen strømførende måde ikke kunne stå for, var – og er – naturligtvis at dæmonisere hændelsen og tolke den i lyset af menneskets undergang i en pøl af primitivitet; med sin fortælling *Narrative of Arthur Gordon Pym* kom Poe paradoksalt nok til at ligge på linje med flere af samtidens religiøse pamfletter, der formanende læste syndefald og det rene menneskelige fordærv ind i begivenheden. Og ”etisk” fordærv omkring begivenheden var der selvsagt nok af: selve blodbadet (som

Melville kaldte det) på hvalerne var ét af dem, et andet var den selvfølgelighed, hvormed man accepterede, at det var afro-amerikanerne, der havde de elendigste betingelser om bord på hvalflåden og også den mindste modstandskraft i krisesituationer.

Men med sin roman *Moby Dick*, hvis handling så at sige slutter med sænkningen af skibet (i romanen: *Pequod*), tager Melville et greb om den historiske hændelse, der fører den ud over al moraliseringen og hæver den op i et fortolkningslag, hvor der er åbent til flere sider. Melville, der selv var bange for en allegorisk overfortolkning af sin roman, koncentrerer sin store sproglige og musikalske energi om duellen imellem *Pequods* kaptajn Akab og den "hvide hval", kaldet Moby Dick.

Med udgangspunkt i styrmand Chase's beretning om skibskatasrofen og egne erfaringer som hvalfanger-matros fremmaner Melville en kæmpeskikkelse af en dystert kaptajn, en mand, der ligesom i Chase's portræt af sin chokagtige stemning umiddelbart efter hvalens angreb på *Essex* er gennemsyret af en følelse af fortabelse. Dette grublende, ulykkelige menneske, der er i sine følelsers vold, har samtidig, fordi han retter al sin energi imod et opgør med selve naturen i den hvide hvals skikkelse, en frygtindgydende magt over sine omgivelser. I den hvide hvals skikkelse finder han "den onde ånd", der plager ham selv, og han indstiller sig på et endeligt opgør med den, et opgør, som han så at sige er dømt til at tabe.

Mange har i tidens løb læst *Moby Dick* som et billede på kampen imellem godt og ondt, hvori det gode sluttelig besejres og mennesket opsluges af den anonyme natur, altså som en dødsfrise på humani-

tet og kultur. Men en genlæsning af romanen i Gyldendals nyudsendte pragtudgave med Havsteen-Mikkelsens ur-agtige træsnitsillustrationer bekræfter forfatteren Somersets Maughams ord om, at denne roman lige så meget handler om den hvide hvals mysterium og om dens ufordærvede "vrede" i forhold til en betændt, neurotisk civilisation. Melville havde ikke for ingenting i en tidligere roman *Typee* vist sin tilbøjelighed til at dyrke den "ædle vilde". For os, der ikke er på nært hold af en af oceanernes stadig levende ca. to millioner kaskelothvaler står fortælleren Ismaels ord som et memento: "Hvor er det da forfængeligt og tåbeligt af det frygtsomme og uberejste menneske at prøve rigtigt at fatte denne forunderlige hval ved blot at stå og kigge på dens urimeligt lille skelet ... Thi kun i den overhængende livsfare; kun når man er inden for malstrømmen fra dens vrede haleflige, kun på det dybe, grænseløse hav – kun da kan man se og virkelig fatte den levende, fuldt rustede hval." Klicheen Havets vrede har fået en ny dimension.